

Csibor Ferenc¹

A KORLÁTOZOTT PRECEDENSRENDSZER ÉRVÉNYESÜLÉSÉNEK KIHÍVÁSAI AZ ANGOLSZÁSZ GYAKORLAT TÜKRÉBEN

ABSZTRAKT

A tanulmány fő célkitűzése javaslatok megfogalmazása a Kúria határozatainak Bírószági Határozatok Gyűjteményében való közzétételének továbbfejlesztésére. A kutatás relevanciáját a korlátozott precedensrendszer 2020-ban történt bevezetése adja. A rendszer lényege, hogy az eljárási törvények módosításain keresztül az alsóbb szintű bíróságoknak immáron már deklarált kötelezettsége a Kúria közzétett határozatainak követése. Ebből kifolyólag kiemelt kérdés, hogy a közzétett határozatok között mennyire hatékonyan lehet keresni, mennyire jelent kihívást az adott ügghöz kapcsolódó döntések összegyűjtése. A kutatásnak így részét képezte az angolszász jogrendszerben a bírói döntések közzététele gyakorlatának beható vizsgálata, és a megfogalmazott javaslatok e gyakorlat lényeges elemein alapulnak.
Kulcsszavak: jogegység, precedens, common law, Bírószági Határozatok Gyűjteménye, law reporting

BEVEZETÉS

A bíróságok egységes ítélkezési gyakorlata, más kifejezéssel a jogegység a jogállamiság alapvető alkotóeleme, egyben a jogegység hiánya súlyosan

¹ Doktorandusz, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Civilisztikai Tanszék, e-mail-cím: csibor.ferenc@uni-nke.hu

sérti a jogbiztonság követelményét.² A magyar bíróságok rendszerében a Kúria kiemelten fontos feladata az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása, amely kötelezettségét az Alaptörvény is deklarálja.³ A 2020-as évvel jelentős változás következett be a Kúria jogegységesítő szerepében: a korlátozott precedensrendszer lényege, hogy az egyes bíróságok a Kúria közzétett döntéseiben foglalt jogértelmezéstől csak megfelelő indokolás mellett térhetnek el.⁴

A bevezetett új rendszer egyfajta elmozdulást jelent az angolszász jellegű precedensrendszerek irányába.⁵ Jelen tanulmány célja bemutatni az angolszász területen az ítéletek közzétételére kialakult gyakorlat néhány olyan elemét, amelyek hazai bevezetése javíthatná a Kúria határozatainak keresetőségét. Amennyiben könnyebben és hatékonyabban lehet összegyűjteni az adott ügyhöz érdemben kapcsolódó kúriai döntéseket, akkor a felek is nagyobb eséllyel építik bele saját érvelésükbe a joggyakorlat áttekintését. Ha a peres felek tudatosabban és mélyrehatóbban reflektálnak a Kúria adott ügyhöz kapcsolódó korábbi döntéseire, úgy érvényesülhet a bevezetett korlátozott precedensrendszer, ezáltal megszilárdulhat a jogegység.

Fontos kiemelni, hogy a korlátozott precedensrendszer szempontjából kiemelt szerepe van a Bírósági Határozatok Gyűjteményének (BHGY). Ennek oka, hogy a törvényi rendelkezések az itt közzétett kúriai döntések esetében írják elő, hogy az eljáró bíróságok csak külön indokolás mellett térhetnek el a bennük foglalt jogértelmezéstől.⁶ Emiatt a megfogalmazott javaslatok a BHGY továbbfejlesztésére irányulnak. E javaslatok között olyanokat is megfogalmazok, amelyek arra irányulnak, hogy a közzéteendő határozatokat milyen további elemekkel volna érdemes kiegészíteni. A két javaslat egyrészt az egyes közzétett kúriai döntések címszavakkal való ellátása,

² VARGA ZS. 2020: 81–82, 86.

³ Magyarország Alaptörvénye y 25. cikk (3) bekezdés.

⁴ VÖLCSEY 2020: 127–128.

⁵ OSZTOVITS 2020: 75–76.

⁶ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról 346. § (5) bekezdés; 2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról 99. § (1) bekezdés; 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 561. § (3) bekezdés, 649. § (6) bekezdés.

másrészt pedig az adott döntésben hivatkozott határozatok rendszerezett módon történő felsorolása.

A PRECEDENS FOGALMA ÉS KAPCSOLATA AZ ANGOLSZÁSZ JOGRENDSZERREL

A precedens általános jelleggel olyan korábbi eseményként, cselekedetként ragadható meg, amely iránymutatásként tud szolgálni egy későbbi szituációban.⁷ Specifikusan a jogtudományban a precedens egy bíróság (kivételes esetben más testületi szerv) olyan döntése, ítélete, amely kihatással van a későbbi ítélkezési gyakorlatra.⁸

Az angolszász és a kontinentális jogrendszerek működésében az egyik jelentős különbség, hogy az ítélkezési gyakorlat alakításában milyen szerepet tölt be a bírói precedens.⁹ A kontinentális jogrendszerek esetében az egyes bírósági ítéletek nem bírnak kötőerővel a későbbi ítélkezésre nézve. Az adott ügyben eljáró bíró nem kell hogy a korábbi ítéletnek megfelelő döntést hozzon. Mégis, a kontinentális jogrendszerekben is elkezdett megerősödni a bírói precedensjogforrás szerepe. Kiemelt szerepet töltenek be e jelenség kialakulásában az alkotmánybíróságok, amelyek saját korábbi döntéseik precedensét kötelezőnek tekintik, ezáltal formálják az adott ország jogrendszerét.¹⁰ Ezenfelül a precedens fontos szerepet tölt be az Európai Unió Bíróságának,¹¹ valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában is.¹²

A kontinentális jogrendszerekkel szemben az angolszász jogrendszer esetében a bírói precedens kötőerővel rendelkezik. Az időben később eljáró bírók kötelesek figyelembe venni a korábban meghozott ítéleteket, és az adott ügyben a korábbi döntés által felállított precedensnek megfelelő

⁷ Precedens szócikk.

⁸ ZÖDI 2021.

⁹ POKOL 2000: 201–202.

¹⁰ LIPSTEIN 1946: 35–36.

¹¹ DERLÉN–LINDHOLM 2015: 1074.

¹² BALCERZAK 2005: 137.

ítéletet hozni.¹³ Ezáltal tulajdonképpen magát az angol jogot a bíróságok joggyakorlata formálta és alakította ki.¹⁴ Maga a *common law* elnevezés is visszavezethető arra a felfogásra, miszerint az angol nép közösségének szokásai, amelyeket a bíró ismer és deklarál, joggá válnak.¹⁵ Azáltal, hogy a bírói precedens jelentette jog fejlesztette ki az angol jogrendszert, nem volt szükséges olyan mértékben támaszkodni a római jogra, mint a kontinentális jogrendszerek fejlődésének esetében.¹⁶ A korábbi brit gyarmatbirodalom jelentős kiterjedtségéből kifolyólag számos ország jogrendszerében fellelhetők a *common law* hagyományai, elemei.¹⁷

A PRECEDENS MEGHATÁROZÓ SZEREPE AZ ANGOLSZÁSZ JOGRENDSZERBEN

Az angolszász jogban a precedens kötelezően követendő természetét az úgynevezett *stare decisis* elvből vezetik le. A kifejezés fordítása, hogy *let the decision stand*, vagyis „álljon a döntés”.¹⁸ Az elv lényege, hogy amennyiben adott élethelyzetre a bíróság kimondott egy ítéletet, úgy később, ha el kell bírálni egy azonos vagy nagyon hasonló élethelyzetet, akkor a korábban kimondott ítéletnek megfelelő döntést kell hozni.¹⁹ Mivel az egyes bírói ítéleteknek különösen fontos szerepe van a jog alakításában, így magát az ítéletet több részre lehet felbontani. A *ratio decidendi* a döntés jogi lényege. Beletartozik a jogvita lényegében kimondott döntés, a megállapított jogelv, a hozzá kapcsolódó indokolás és a szorosan kapcsolódó tényállás.²⁰ Az ítélet fennmaradó része az *obiter dictum*, amely összefoglalva: minden

¹³ GAUR [é. n.]: Precedent.

¹⁴ TRÓCSÁNYI 2006: 48.

¹⁵ JANY 2021: 132.

¹⁶ ZWEIGERT–KÖTZ 1977: 202–204.

¹⁷ ZWEIGERT–KÖTZ 2003: 110–111.

¹⁸ GAUR [é. n.]: Stare decisis.

¹⁹ ARNOLD 2007: 6.

²⁰ BROUWER 2018: 51.

nem lényeges elem. Köttörővel csak a *ratio decidendi* bír.²¹ Az, hogy adott ítéletnek mely eleme lesz a *ratio decidendi*, az ítélet kimondását követően alakul ki, amikor elkezdik a precedenst értelmezni és alkalmazni más ügyek elbírálásakor.²² Amennyiben a peres fél azt szeretné elérni, hogy az adott precedenst ne alkalmazzák, úgy bizonyítania kell, hogy az adott ügy és a hivatkozott ítélet tényállásában, az alkalmazni kívánt jogtételben eltér, ezáltal a precedens nem alkalmazható. Ezen tevékenységet illetik a *distinguishing*, magyarul megkülönböztetés elnevezéssel.²³

Főszabály szerint az adott bíróságot köti saját korábbi precedense, a magasabb szinten eljáró bíróság precedensét pedig köteles követni az összes alatta elhelyezkedő bíróság.²⁴ Így az angol ítélkezési gyakorlatot elsősorban a magasabb szintű ítélkező fórumok precedensei határozzák meg és alakítják.²⁵ Kivételes esetben el lehet térni egy korábbi ítélet precedensétől. Ekkor a korábban született döntést felülbírálják (*overruling*), és az újonnan kimondott ítélet precedense veszi át a helyét.²⁶ A felülbíráláshoz szükséges bizonyítani, hogy a korábban született ítélet hibás, vagy az életkörülmények túlságosan megváltoztak ahhoz, hogy a precedenst alkalmazni lehessen a későbbi ügyben.²⁷

A LAW REPORT

A *law report* olyan bíróságon született ítélet, amely szerkesztett módon megjelenik valamely erre szakosodott periodikus kiadványban. A *law report* tartalmazza többek között az eljáró bíró és a felek megjelölését, a lényeges tényállási elemeket, a döntést és az indokolást. Fontos kiemelni, hogy csak azon ítéleteket teszik közzé *law report* formájában, amelyek precedensértékkel

²¹ VALCKE 2006: 158.

²² TIERSMA 2007: 1207.

²³ SINCLAIR 2007: 393.

²⁴ CARNWATH 2012: 268.

²⁵ KELEMEN 2018.

²⁶ NOONAN 2017: 125–126.

²⁷ GENNAIOLI–SHLEIFER 2007: 309–310.

bírnak, vagyis lefektetnek egy új jogelvet, vagy a meglévő jogértelmezést módosítják.²⁸ Mivel a magasabb szinten elhelyezkedő bírói fórumok precedense kötőerővel bír az alattuk elhelyezkedő bíróságokra, így ezeknek a bíróságoknak az ítéleteit teszik közzé *law report* formájában (például *Court of Appeal*, *High Court*). A *law report*hoz hasonló szerepet töltenek be hazánkban a bírósági ítéletek megismerhetőségét szolgáló, a hazai gyakorlatban történeti hagyományokkal bíró döntvénytárak. Napjainkban ilyen többek között a Kúria által kiadott *Kúriai Döntések Bírósági Határozatok* (BH) vagy az alsóbb szintű bíróságok ítéleteit gyűjtő *Bírósági Döntések Tára* (BDT). A döntvénytárakban is szerkesztett, válogatott módon jelennek meg a joggyakorlatot meghatározó jogértelmezést tartalmazó bírósági ítéletek.²⁹ A *law report* és a BH–BDT közötti eltérés nem a dokumentumok jellegéből, hanem a két jogrendszer eltérő természetéből adódik. A precedens által meghatározott angolszász jogban minden ítélet kötőerővel bír, de nem minden ítélet hoz létre új jogot, van, amely csak hivatkozik a már meglévő precedensekre. A *law report* kiszűri, megválogatja azon ítéleteket, amelyek új precedenst fektetnek le, vagy meglévő precedenst értelmeznek új módon, bírálják felül.³⁰

A law report készítésének történeti kialakulása

Mivel az angolszász jog fontos forrása a precedens, ezáltal mindig is lényeges kérdés volt, hogy megismerhetők legyenek az egyes ítéletek.³¹ Ez szolgáltatta a motivációt a *law reportok* készítésének kialakulásához.³² Általuk a jogászszakma képviselői hozzáférhettek a lényeges ítéletekhez.³³ Nélkülük nagy nehézségbe ütközne a mindennapi jogászai tevékenység.³⁴

²⁸ Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: Legal Profession: Archive: What is a Law Report?

²⁹ CSERNUS 2017.

³⁰ GAUR [é. n.]: Law Report.

³¹ NEWTON 1979: 1.

³² SANDERS 1985: 94.

³³ MALLAL 1959: 75.

³⁴ TETTEH 1971: 88.

A *law reportok* korai elődjeiként tartják számon a *year book* elnevezéssel illetett írásokat.³⁵ Ezekben a dokumentumokban a 13. és a 16. század között gyűjtötték a fontosabb felső bírósági ítéleteket. A szerzők személye nem ismert, és az ítéletek bemutatása is sokszor hiányos.³⁶

Az első *law reportok* az 1500-as években jelentek meg. Ekkor még a publikálási tevékenység teljes mértékben magánvállalkozás volt.³⁷ Egy-egy ügyvéd elkezdte saját kezűleg lejegyezni a bírósági eljárásokat, és ezeket a leírásokat másolták le, árusították.³⁸ Erősen változó minőségben jelentek meg *law reportok*: voltak pontos leírások, de olyan esetek is, amikor egy ítéletet hibásan rögzítettek.³⁹ Később a nyomtatás széles körű elterjedésével drasztikusan megnőtt a rendszeresen megjelenő *law reportok* száma.⁴⁰ A 19. századra a helyzet szinte tarthatatlanná vált. Hatalmas mennyiségű *law report* jelent meg, viszont nehezen lehetett megállapítani, melyek voltak megbízhatók, és melyek voltak pontatlanok.⁴¹ Problémát jelentett a kiadványok nagy száma is, komoly kihívást jelentett követni, hogy mely bíróság mely ítéleteit hol közzölték le.⁴²

A rendszerben a változás 1865-ben jött el. Ekkor a *Bar* (angol ügyvédi kamara) képviselői létrehozták az *Incorporated Council of Law Reporting* (ICLR) elnevezésű szervezetet.⁴³ Ezáltal a *law reportok* készítése nem egy állami, közigazgatási szerv feladata vagy a bíróságok feladata lett, hanem ezt a közfeladatot – a mai napig is – egy, a magánszférában létező entitás feladatává tették.⁴⁴ A szervezet felállításának célja az volt, hogy az általa kiadott *law report* folyóiratok megbízható forrásai legyenek a precedenseknek. A szerkesztők csak olyan ítéletek közzétételét hagyták jóvá, amelyek új

³⁵ SRIRAM 2002: 78–79.

³⁶ BAKER 1986: 91.

³⁷ GAUR [é. n.]: Law Report.

³⁸ BRYAN 2009: 46–47.

³⁹ WURZER 2017: 16.

⁴⁰ BRYAN 2012: 66.

⁴¹ Law Review, and Quarterly Journal of British and Foreign Jurisprudence 1850: 261.

⁴² Albany Law Journal 1873: 1.

⁴³ Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: About: History.

⁴⁴ POLLOCK 1903: 453.

jogelvet mondtak ki, vagy a jog egy új értelmezését tartalmazták.⁴⁵ Ennek a szigorú gyakorlatnak köszönhetően az ICLR *law reportjaira* úgy tekintettek és tekintenek ma is, mint „hivatalos” (*authorized*) *law reportokra*.⁴⁶ Viszont pont a szigorú kritériumrendszer miatt jelentkezett az ügyvédség részéről az a félelem, hogy olyan ügyekkel fognak szembekerülni a tárgyalás során, amelyeket nem közöltek le hivatalos *law reportban*. Megjelent az igény az ügyek szélesebb körben történő közzétételére, így elkezdtek megjelenni „nem hivatalos” *law reportok* is, amelyeket nem az ICLR adott ki. Ezek a kiadványok szélesebb körből válogatták az ítéleteket, olyan bírói fórumokról is, ahonnan az ICLR *law reportjai* nem. Ezen felül megjelentek a kifejezetten egy-egy szakterületre fókuszáló *law reportok* is.⁴⁷

A law report gyakorlata napjainkban

Napjainkban továbbra is az *Incorporated Council of Law Reporting* a legjelentősebb kiadója a *law reportoknak*, az általa közzétett *law reportokat* tekintik a leghitelesebbeknek.⁴⁸ Ma már az ICLR által kiadott *law reportokat* online adatbázisban lehet elérni. Egy további szervezet, amely *law reportok* kiadásával foglalkozik, a LexisNexis nevű jogi információszolgáltatásra szakosodott cég, az általa kiadott *law reportok* viszont nem érhetők el ingyenesen.⁴⁹ Ezeken felül meghatározott szakterületeken adnak ki további specializált *law reportokat* is, amelyek csak előfizetés útján érhetők el: a Sweet & Maxwell kiadó által a *Criminal Appeal Reports* (büntetőjog),⁵⁰ az Oxfordi Egyetem gondozásában megjelenő *Reports of Patent, Design and*

⁴⁵ BURROWS 1942: 97–99.

⁴⁶ EVANS 1904: 88.

⁴⁷ CLINCH 1990: 237–238.

⁴⁸ University of Oxford Faculty of Law. Lásd: www.law.ox.ac.uk/legal-research-and-mooting-skills-programme/law-reports

⁴⁹ LexisNexis. Lásd: www.lexisnexis.co.uk/store/categories/legal/law-reports-46?subcategory=46&query=&within=&f6_LEGAL|category6=Law%20Reports

⁵⁰ Sweet & Maxwell. Lásd: www.sweetandmaxwell.co.uk/Product/Criminal-Law/Criminal-Appeal-Reports/Journal/30791423

Trademark Cases (szerzői jogvédelem),⁵¹ valamint az Informa kiadó által gondozott *Lloyd's Law Reports* (hajózási és kereskedelmi jog).⁵² Az ICLR által szerkesztett *law reportok* alapvetően ingyenesen elérhetők az online adatbázisban. Az előfizetéssel nem rendelkező felhasználó megtekintheti az egyes ítéletekből készült *law reportok* összefoglalóit. A részletes jogi elemzést tartalmazó teljes *report*, valamint a *Case Genie* elnevezésű elemző és kereső szoftver viszont már előfizetéshez kötött.⁵³

Law reportot csak ügyvéd készíthet.⁵⁴ A *law reportok* mellett az angol bíróságok tárgyalásairól készült átiratok (*transcripts*) is külön elérhetők, viszont ezeket ritkán alkalmazzák a jogi érvelés kidolgozásában. Ennek oka, hogy egy *law report* szerkesztett módon kiemeli az adott ügy lényegét, míg a *transcript* az adott tárgyalás teljes átirata.⁵⁵

AZ ANGOL GYAKORLAT AZON
ELEMEL, AMELYEK ELŐSEGÍTHETIK
A KORLÁTOZOTT PRECEDENSRENDSZER
HATÉKONYABB ÉRVÉNYESÜLÉSÉT

A *law reportok* kialakulásának és gyakorlatának áttekintését követően három olyan javaslatot fogalmazok meg, amely az angolszász gyakorlaton alapul. A javasolt változtatások célja hatékonyabbá tenni a *Bíróági Határozatok Gyűjteményében* történő keresést, ezáltal elősegítve a korlátozott precedensrendszer maradéktalan érvényesülését.

⁵¹ Oxford Academic. Lásd: <https://academic.oup.com/rpc>

⁵² Lloyd's List Intelligence. Lásd: www.lloydslistintelligence.com/services/reports-and-publications/lloyds-law-reports

⁵³ Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales.

⁵⁴ Lásd: www.iclr.co.uk/blog/archive/what-is-a-law-report/

⁵⁵ Cornell Law School [é. n.].

A címszavak rendszere

Elsőként a Kúria határozatainak jogterület–jogviszony–jogkérdés szerint történő összegyűjtésének és beazonosításának megkönnyítésével foglalkozom. E nehézséget jelentő tevékenység megkönnyítésére a *law reportok* készítéséből az úgynevezett *catchwords*, magyarul „címszavak” készítésének a gyakorlata nyújthat segítséget. (További lehetséges fordítás: tárgyszavak, kulcsszavak, jelszavak, őrszavak.)⁵⁶ A címszavak olyan egy- vagy párszavas kifejezések, amelyek segítenek bekezelni az adott ügyet. A címszavakban meg vannak fogalmazva az adott ügygel kapcsolatos leglényegesebb kérdések. Az első három címszó kiemelten fontos szereppel rendelkezik két okból is. Egyrészt az első három címszó azt a funkciót tölti be, hogy szűkülő módon minél pontosabban meghatározza az adott ügyet, az ügy lényegét. Ezenfelül általuk sorolják be a konkrét ügyet az ítéletek osztályozási rendszerébe.⁵⁷ A későbbiekben az osztályozási rendszer alapján kiadnak indexeket, amelyekben rendszerezetten lehet keresni tárgy szerint a *law report* formájában megjelentetett ítéleteket.⁵⁸ Megjegyzendő, hogy a tervek szerint a 2015–2020 közötti ítéleteket gyűjtő index lesz az utolsó nyomtatott formában megjelenő.⁵⁹

Két példa az első három címszóra (a példának felhozott ítéletek elérhetők az ICLR online adatbázisában: www.iclr.co.uk): [2022] EWHC 1124 (QB) *Blake and others v Fox* ügy: *Defamation — Mode of trial — Court’s discretion* (becsületsértés – a tárgyalás módja – a bíróság belátása). [2022] WLR(D) 366 *Pickett v Balkind* ügy: *Evidence — Privilege — Confidential document* (bizonyíték – kiváltság – bizalmas dokumentum).

⁵⁶ *Catchword: A word so placed as to catch the eye or attention.* SIMPSON–WEINER 1989: 978.

⁵⁷ Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: Knowledge: Glossary: Catchwords.

⁵⁸ Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: Knowledge: Glossary: Red Index.

⁵⁹ Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: Products: Other Publications: The Consolidated Index.

Az első hármat követő címszavak már bővebben kifejtik az ügy lényeges kérdéseit, de fontos megjegyezni, hogy ez nem az ítélet összefoglalója, az még később következik, és folyó szövegben írja le a lezajlott eljárást. A teljes címszóra egy példa: [2022] EWHC 2226 (TCC) *Pickett v Balkind* ügy: *Evidence — Privilege — Confidential document — Inadvertent disclosure — Claimant’s solicitor disclosing expert witness’s letter to defendant’s solicitor — Claimant’s solicitor asserting privilege over letter and claiming disclosure of unredacted copy inadvertent and obvious error — Whether grounds for granting injunction to restrain defendant from relying on letter* (bizonyíték — előjog — bizalmas dokumentum — hanyag közzététel – a felperes képviselője szakértő tanú levelét megosztja az alperes képviselőjével — a felperes képviselője előjogát érvényesítette a levél felett és állítja a közzététel gondatlan és nyilvánvaló hibáját — kellő indokot nyújt-e az alperes levélre való hivatkozástól történő eltiltására).

A magyar gyakorlat továbbfejlesztésének céljából elegendő volna az ítéletek első három címszóval történő ellátását átvenni, nem szükséges az utóbbi példával személtetett teljes címszó készítésének rendszerét is meghonosítani. A három címszó elhelyezése a Kúria határozatai előtt jelentős mértékben könnyítené és gyorsabbá tenné a kúriai ítéletek közti keresést és az adott jogkérdéshez kapcsolódó ítéletek összegyűjtését. Azontúl, hogy az egyes ítéleteket ellátnák címszavakkal, még szükséges volna a BHGY keresőrendszerét kibővíteni három új mezővel, amelyekben a címszavak útján lehetne szűrni. Azt megelőzően, hogy elkezdődne a határozatok címszavakkal történő ellátása, legelső lépésként szükséges volna elkészíteni a címszavak rendszerét. A címszavak rendszere elkészítésének indoka, hogy amikor a gyakorlatban is el kell kezdeni címszavakat adni az egyes határozatoknak, akkor minél hatékonyabban és gördülékenyebben valósuljon meg az új gyakorlat. A címszavak rendszerét utólag is lehetne folyamatosan bővíteni, hogy organikus módon képes legyen reagálni az újonnan felmerülő társadalmi jelenségekre.

A címszavakkal szemben több elvárás is támasztható: a teljesség igényével le kéne fedniük a felmerülő jogkérdéseket, és minél kisebb átfedésben kellene lenniük a már meglévő és használt kategóriákkal (a BHGY-ban jelenleg is lehet szűrni érintett jogterületre). Ahogy az megfigyelhető

az angol példákon, minél inkább gyakorlatközpontú módon kell meghatározni az egyes címszavakat (például: tárgyalás módja, bizalmas dokumentum), hogy ténylegesen segítséget nyújthassanak az ügyek lényegének beazonosításához. Végül még további fontos elem, hogy a három címszó fokozatosan szűkülő módon kell hogy meghatározza a jogkérdést. Ezáltal a három kategóriába tartozó címszavakat eleve úgy kell meghatározni, hogy ez a fajta hierarchikus viszony és egymáshoz kapcsolódás jelen legyen a rendszerben.

A határozatok címszavakkal történő ellátása először felmerő rendszerben kellene hogy elinduljon, vagyis miután elkészülne a címszavak gyűjteménye, az újonnan meghozott határozatokat már el kellene látni a három címszóval. Ezt követően elindulhatna a korábbi határozatok visszamenőleges címszavakkal ellátása, itt viszont komoly mérlegelésre van szükség, milyen logika szerint indulna el a munka. Például hogy a legrégebbi vagy legkorábbi határozatokkal elindulva vegye kezdetét a címszavazás, esetleg valamilyen válogatás alkalmazásával, hogy a lényegesebb határozatok rendelkezzenek címszavakkal először. Végül, de nem utolsósorban, amint azt már korábban megjegyeztem, fontos volna a BHGY rendszerét kiegészíteni egy további szűrési lehetőséggel, ahol a három kategóriába tartozó címszavak alapján lehetne keresni-szűrni a határozatok között, hasonlóan ahogy a jelenlegi rendszerben jogterületre lehet szűrni.

A hivatkozott határozatok rendszerezett felsorolása

A második javaslatom a Kúria közzétett határozatai egymáshoz kapcsolódásának feltárását könnyítené meg. Ezzel kapcsolatban a *law reportok* készítésének azon eleme nyújthatna segítséget, hogy egy *law reportban* megjelenő ítéletnél külön felsorolják az eljárásban hivatkozott korábbi ítéleteket. A felsorolás az ítéletek elején található összefoglalóban kap helyet. A hivatkozott ítéletek felsorolását két részben teszik meg. Először azokat az ítéleteket sorolják fel, amelyekkel érdemben foglalkozott a bíróság, külön kategóriákba rendezve, aszerint, hogy milyen álláspontot fogalmazott meg azokkal kapcsolatban a bíróság.

A hivatkozott ítéletek egyes kategóriái:

- *Followed* (követett): a bíróság egy magasabb vagy azonos szintű bíróság precedensét követendőnek találja adott ügyben.
- *Approved* (helybenhagyott): a bíróság az alacsonyabb szintű bíróság döntését helybenhagyja.
- *Applied* (alkalmazott): a bíróság egy olyan korábbi döntés precedensét tekinti irányadónak, amely tényállásában eltér az adott ügytől.
- *Considered* (figyelembe vett): a bíróság adott hivatkozott precedensnek figyelmet szentel, de további lépéseket nem tesz.
- *Explained* (megmagyarázott): a bíróság értelmezi az adott hivatkozott jogelvet.
- *Distinguished* (megkülönböztetett): a bíróság úgy dönt, hogy az adott hivatkozott precedenst nem követi, mivel túlságosan eltérő a két ügy.
- *Doubted* (megkérdőjelezett): a bíróság megkérdőjelezi a hivatkozott ítélet helyességét, de odáig nem megy el, hogy szembehelyezkedjen azzal.
- *Not applied* (nem alkalmazott): a bíróság úgy dönt, hogy a hivatkozott precedenst egyéb okból nem alkalmazza (például az adott fórum döntése nem kötelező rá nézve).
- *Not followed* (nem követett): a bíróság úgy dönt, hogy nem követi az azonos hatáskörű bíróság hivatkozott precedensét, annak ellenére, hogy a két ügy megfeleltethető egymásnak.
- *Disapproved* (elvetett): a bíróság nem ért egyet a korábbi döntéssel, de vagy nem szükséges az adott ügyben alkalmazni, vagy nem jogosult felülbírálni.
- *Overruled* (felülbírált): A bíróság úgy dönt, hogy egy alacsonyabb szintű bíróság más ügyben hozott döntése hibás.
- *Departed from* (eltért): kifejezetten a Legfelsőbb Bíróság esetében, ha úgy dönt, hogy korábbi precedensétől eltér.⁶⁰

A hivatkozott ítéletek második felsorolása tartalmazza az összes további ítéletet, amelyre hivatkoztak a felek az eljárás során, viszont a bíróság érdemben nem foglalkozott velük, nem használta fel a fentebb felsorolt lehetséges módszerek (alkalmazás, felülbírálás stb.) valamelyike szerint.

⁶⁰ Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: Knowledge: Guides: Judicial Consideration: a Reporter's Guide to Good Law.

Annak érdekében, hogy minél hatékonyabb legyen a kúriai határozatok egymással való kapcsolatának feltárása, szükséges volna átvenni a fenti gyakorlat egy részét. Nem indokolt az összes kategória teljes átvétele, hiszen az angolszász gyakorlatban amiatt ilyen kiterjedt a rendszer, mivel alapjaiban meghatározza a jogot a precedens, emiatt széles körben fejthet ki hatást. Már az is elegendő lépés lenne, ha az egyes hivatkozott kúriai határozatoknál azt feltüntetnék, hogy az adott bíróság kifejezetten követte az adott határozatot, figyelembe vette az ügy elbírálása során, megkülönböztette, vagyis a két ügyet túlságosan eltérőnek találta, vagy eltért tőle. Fontos kiemelni, hogy a korlátozott precedensrendszerben megvan a lehetősége az alsóbb szintű bíróságnak eltérni a Kúria közzétett határozatától, de külön indokolni kell a döntést.⁶¹ Ezenfelül a BHGY-ban szükséges volna elhelyezni egy új szűrési-keresési mezőt, ahol az egyes hivatkozott kúriai határozatok alapján lehetne keresni a közzétett határozatok között.

A keresési mezőhöz kapcsolódóan érdemes volna elhelyezni egy további szűrési lehetőséget, hogy az adott határozatot milyen módon használták fel az eljárás során (követte az eljáró tanács, figyelembe vette, megkülönböztette, eltért). Meg kell jegyezni, hogy a jelenlegi rendszer is tartalmaz szűrési lehetőséget „Ítélezési gyakorlatra történő hivatkozás” elnevezéssel, viszont itt jogegységi határozatokra történő hivatkozásokra lehet szűrni. Emellett a Kúria határozatainál a BHGY jelenleg is listázza a kapcsolódó határozatokat, viszont ezek csak az adott konkrét eljárás során korábban, az alsóbb szintű bíróságokon született határozatok, nem pedig a jogi érvelés során hivatkozott határozatok. A javasolt rendszerrel kapcsolatban fontos még megjegyezni, hogy csak a Kúria egyes közzétett határozatait látnák el a hivatkozott határozatok rendszerezett felsorolásával. Emellett a felsorolásban is csak a Kúria hivatkozott határozatait tüntetnék fel, más bíróságokét nem. Ennek oka, hogy a korlátozott precedensrendszerben csak a Kúria közzétett határozatai rendelkeznek kötőerővel, így más bíróságok határozatait indokolatlan volna ellátni a felsorolással. Ugyanígy indokolatlan volna az alacsonyabb szintű bírói fórumok hivatkozott határozatait külön felsorolni.

⁶¹ BDT 2021: 4300.

REFLEXIÓK A BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK
GYŰJTEMÉNYÉNEK JELENLEGI FUNKCIÓIRA

A *Bírószági Határozatok Gyűjteményében* jelenleg is van lehetőség adott jogszabály meghatározott szakaszára keresni, hogy mely bírósági határozatban hivatkoznak arra a szakaszra. Álláspontunk szerint ez önmagában még nem elegendő ahhoz, hogy általa a korlátozott precedensrendszer teljes mértékben érvényesülni tudjon a gyakorlatban. Az érvényesüléshez szükséges a hivatkozott határozatok fentebb kifejtett rendszer szerinti megjelölése.

Álláspontomat két fő érveléssel támasztom alá: elsőként a precedensrendszer egy fontos jellemzője, hogy időben előre haladva a határozatok egymásra történő hivatkozásai által, organikus módon alakul a joggyakorlat, ezáltal a jogrendszer.⁶² Ez a fajta jogfejlődés kiemelt szerepet töltött be az angol *common law* kialakításában, ahol sokáig a kodifikált jog szerepe eltörpült a bírói precedens jogforrása mellett.⁶³ Azáltal, hogy nem lehet áttekinteni a Kúria határozatainak egymásra való hivatkozásait, a precedensnek pont ez a kiemelkedő jogfejlesztő természete veszik el. Nem egymásra hivatkozó határozatokból álló, folyamatosan fejlődő rendszer alakul ki, hanem az egyes határozatok önmagukban álló pontokat jelentenek, amelyeknek egymáshoz viszonyított kapcsolata csak komolyabb munka befektetése által tárható fel.

A második érvem ehhez az utóbbi gondolathoz kapcsolódik: a hivatkozott határozatok felsorolása lényegesen megkönnyítené a Kúria precedenseinek jogi érvelésbe való beépítését. Ha gyorsan és hatékonyan lehetne keresni hivatkozott határozatokra, és egy-egy ügynél áttekinteni, mely határozatokat milyen módon használtak fel, akkor a jogi érvelés elkészítésekor is magabiztosabban lehetne hivatkozni ezekre a határozatokra. A korábbi ügyek áttekintése által át lehetne látni, a Kúria hogyan értelmezi adott precedensét, és ami fontosabb, mikor tartja irányadónak, hiszen a megkülönböztetés esetéről beszélhetünk, ha két ügy tényállását túlságosan eltérőnek találja a precedens alkalmazásához.

⁶² SKINNER 2009: 226.

⁶³ WEISS 2000: 471.

Azáltal, hogy csak jogszabályhelyre lehet keresni, aránytalanul megnehezedik a határozatok áttekintése: első lépésként, miután adott jogszabályhelyre szűrünk, jelentős számú határozatot ad ki a rendszer. Ezt követően a határozatokat külön-külön szükséges behatóbban átolvasni, hogy vajon hivatkoznak-e benne adott, a vizsgálat tárgyát képező korábbi precedensre, és emellett külön be kell azonosítani, hogyan használták fel az adott ügyben (megkülönböztették, követték, figyelembe vették, felülbírálták). Ezzel szemben a hivatkozott határozatok rendszerezett felsorolásával sokkalta rövidebb idő alatt lehetne szűrni az adott precedensre hivatkozó határozatokra, azokat pedig áttekinteni, hol hogyan használták fel, ezáltal sokkal hatékonyabbá válna a Kúria precedenseinek kutatása a gyakorlati munka során. Ennek köszönhetően pedig a korlátozott precedensrendszer is erőteljesebben tudna érvényesülni.

Szükséges még kitérni arra, hogy 2019 óta a BHGY-ban közzétett kúriai határozatok külön tartalmazzák az adott határozat elvi tartalmát. A rendszerben külön felületen lehetőség van szabadszavas keresést alkalmazni az elvi tartalomra. Ez egy pozitív fejlesztés az ítélkezési gyakorlat kutathatóságának szempontjából és lényegesen megkönnyíti az egyes határozatok feldolgozását, összevetését. Ennek ellenére meg kell jegyezni, hogy önmagában még nem képes komolyabb mértékben hozzájárulni a korlátozott precedensrendszer hatékonyabb megvalósulásához. Ennek oka, hogy még mindig csak egy-egy határozat elvi tartalma ismerhető meg, amely az egyes határozatok értelmezéséhez nyújt segítséget. A precedensrendszer lényege abban rejlik, hogy több határozat egymásra történő hivatkozása által fejlődik a jog. Ezáltal a rendszer érdemi kiteljesedéséhez szükséges, hogy hatékonyan képesek legyünk áttekinteni a határozatok egymásra történő hivatkozásának gyakorlatát. Ezt tudná jelentős mértékben elősegíteni a hivatkozott határozatok rendszerezett felsorolásának fentebb bemutatott rendszere.

Megjegyzendő, hogy a határozatok elvi tartalmára történő keresés lehetőségéhez kapcsolható a címszavazás rendszerének bevezetésére irányuló javaslatom. Az alapvető különbség a két rendszer között, hogy a címszavak egy kötöttebb, zártabb, ezáltal átláthatóbb rendszert jelentenének. A döntés elvi tartalmára szabadszavasan lehet keresni, ezzel szemben a címszavak zárt listát jelentenének, amelyből válogatni lehetne. Az előbbi megoldás

nagyobb szabadságot jelent a keresésben, viszont ezáltal potenciálisan meg is nehezíti az ügyek pontos beazonosítását, a megfelelő keresőkifejezések megfogalmazását. A címszavak zárt rendszere, amelyből válogatni lehetne, iránymutatásként tudna szolgálni a határozatok között történő keresés során.

ÖSSZEGZÉS

A *Bírósági Határozatok Gyűjteményében* jelenleg túlságosan időigényes és bonyolult a Kúria közzétett határozatai között történő keresés, illetve szűrés. A tanulmányban megfogalmazott javaslatok azt szolgálnák, hogy ez a tevékenység könnyebbé, gyorsabbá váljon. Amennyiben hatékonyabban lehetne összegyűjteni az adott ügghöz kapcsolódó kúriai döntéseket, akkor a peres felek nagyobb eséllyel építenék be tudatosan saját jogi érvelésükbe a Kúria joggyakorlatát. Ha ez megvalósulna, akkor érvényre juthatna a korlátozott precedensrendszer bevezetéséhez kapcsolódó jogalkotói akarat, miszerint a jogegységet elsősorban a felsőbbbírói gyakorlatban kialakult jogértelmezés követésén keresztül kellene biztosítani.

A megfogalmazott javaslatok az angolszász területen kialakult gyakorlat beható vizsgálatán alapulnak. Abból kifolyólag, hogy a *common law* jogrendszerekben kiemelten fontos szerepet tölt be a bírói gyakorlat és precedens, a különféle döntések közzétételének komoly gyakorlata alakult ki. Az egyes javaslatokat a *Bírósági Határozatok Gyűjteményének* jelenlegi funkcióira tekintettel fogalmaztam meg. Az egyes javaslatok kidolgozásánál cél volt, hogy minél könnyebben beilleszthető legyen a magyar gyakorlatba. A két megfogalmazott javaslat egyrészt az egyes közzétett kúriai döntések címszavakkal való ellátása, másrészt pedig az adott döntésben hivatkozott határozatok rendszerezett felsorolása. A két javaslat megvalósulása által csökkennének, enyhülnének a korlátozott precedensrendszer alkalmazásához kapcsolódó kihívások. Így a joggyakorlatban is meghatározóbbá válhatna a Kúria közzétett határozatai által jelentett precedens felhasználása az egyes ügyek során. Ezáltal könnyebben érvényesülhetne a magyar jogrendszerben a korlátozott precedensrendszer, érvényre juttatva a jogegységet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Albany Law Journal (1873): Law Reporting. *Albany Law Journal*, 8(5), 1–2.
- ARNOLD, Chris (2007): Comparison of Civil Law and Common Law. *Common Law Review*, 8, 5–9.
- BAKER, J. H. (1986): Dr. Thomas Fastolf and the History of Law Reporting. *Cambridge Law Journal*, 45(1), 84–96. Online: <https://doi.org/10.1017/S0008197300115776>
- BALCERZAK, Michał (2005): Doctrine of Precedent in the International Court of Justice and the European Court of Human Rights. *The Polish Yearbook of International Law*, 27, 131–144.
- BÁRCZI Géza – ORSZÁGH László (szerk.) (1987): *A magyar nyelv értelmező szótára*. V. kötet. Budapest: Akadémiai. Online: <https://bit.ly/3DuqXsl>
- BROUWER, Rene (2018): On the Meaning of System in the Common and Civil Law Traditions: Two Approaches to Legal Unity. *Utrecht Journal of International and European Law*, 34(1), 45–55. Online: <https://doi.org/10.5334/ujiel.451>
- BRYAN, Michael (2009): Early English Law Reporting. *University of Melbourne Collections*, 4(1), 45–50. Online: https://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0010/1529632/Early-English-Law-Reporting.pdf
- BRYAN, Michael (2012): The Modern History of Law Reporting. *Australian Law Librarian*, 20(2), 65–69. Online: www.iall.org/wp-content/uploads/2015/12/Bryan-Modern-History-of-law-reporting-2012.pdf
- BURROWS, Roland (1942): Law Reporting. *Law Quarterly Review*, 58(1), 96–106.
- CARNWATH, Robert John Anderson (2012): Judicial Precedent – Taming the Common Law. *Oxford University Commonwealth Law Journal*, 12(2), 261–272. Online: <https://doi.org/10.5235/14729342.12.2.261>
- CLINCH, Peter (1990): Establishment v. Butterworths. New Light on a Little Known Chapter in the History of English Law Reporting. *Anglo-American Law Review*, 19(3), 209–238. Online: <https://doi.org/10.1177/147377959001900302>
- Cornell Law School [é. n.]: Legal Information Institute – Open Access to Law Since 1992: LII: Wex: transcript. Online: www.law.cornell.edu/wex/transcript
- CSERNUS Máté (2017): BH-kisokos – II. rész. In *Arsboni* (online folyóirat). Online: <https://arsboni.hu/bh-kisokos-ii-resz/>
- DERLÉN, Mattias – LINDHOLM, Johan (2015): Characteristics of Precedent: The Case Law of the European Court of Justice in Three Dimensions. *German Law Journal*, 16(5), 1073–1098. Online: <https://doi.org/10.1017/S2071832200021040>
- EVANS, Frank (1904): Law Reporting: A Reporter's View. *Law Quarterly Review*, 20(1), 88–93.

- GAUR, Aakanksha et al. [é. n.]: Law Report. In GAUR, Aakanksha et al. (szerk.): *Encyclopedia Britannica*. Online: www.britannica.com/topic/law-report
- GAUR, Aakanksha et al. [é. n.]: Precedent. In GAUR, Aakanksha et al. (szerk.): *Encyclopedia Britannica*. Online: www.britannica.com/topic/precedent
- GAUR, Aakanksha et al. [é. n.]: Stare Decisis. In GAUR, Aakanksha et al. (szerk.): *Encyclopedia Britannica*. Online: www.britannica.com/topic/stare-decisis
- GENNAIOLI, Nicola – SHLEIFER, Andrei (2007): Overruling and the Instability of Law. *Journal of Comparative Economics*, 35(2), 309–328. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jce.2007.02.003>
- Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: About: History. Online: www.iclr.co.uk/history/
- Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: Knowledge: Glossary: Catchwords. Online: www.iclr.co.uk/knowledge/glossary/catchwords/
- Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: Knowledge: Glossary: Red Index. Online: www.iclr.co.uk/knowledge/glossary/red-index/
- Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: Knowledge: Guides: Judicial Consideration: A Reporter's Guide to Good Law. Online: www.iclr.co.uk/knowledge/guides/judicial-consideration-a-reporters-guide-to-good-law/
- Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: Legal Profession: Archive: What is a Law Report? Online: www.iclr.co.uk/blog/archive/what-is-a-law-report/
- Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: Products: Other Publications: The Consolidated Index. Online: www.iclr.co.uk/products/other-publications/red-book/
- Incorporated Council of Law Reporting for England and Wales: Welcome to the Case Genie Information Page. Online: www.iclr.co.uk/products/iclr-4/case-genie/
- JANY János (2021): *A világ jogrendszerei – Civilizációelmélet és jogtudomány*. Budapest: Nemzeti Közszoigálati Egyetem.
- KELEMEN Katalin (2018): A common law jogrendszerek. In JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Jogösszehasonlítás rovat, rovat szerkesztő: FEKETE Balázs.) [25]–[28] bekezdés. Online: https://ijoten.hu/szocikk/a-com-monlaw-jogrendszerek#_ftn22
- Law Reporting (1850). *Law Review, and Quarterly Journal of British and Foreign Jurisprudence*, 12(2), 261–264.
- LexisNexis: Home: Legal: Law Reports. Online: www.lexisnexis.co.uk/store/categories/legal/law-reports-46?subcategory=46&query=&within=&f6_LEGAL|category6=Law%20Reports
- LIPSTEIN, D. K. (1946): The Doctrine of Precedent in Continental Law with Special Reference to French and German Law. *Journal of Comparative Legislation and International Law*, 28(3–4), 34–44. Online: www.jstor.org/stable/754648

- Lloyd's List Intelligence: Services: Reports & Publications: Lloyd's Law Reports. Online: www.lloydslistintelligence.com/services/reports-and-publications/lloyds-law-reports
- MALLAL, Bashir A. (1959): Law and Law Reporting in Malaya. *University of Malaya Law Review*, 1(1), 71–86. Online: www.jstor.org/stable/24874701
- NEWTON, Velma (1979): Historical Perspective of Law Reporting in the English-Speaking Caribbean: A Case for Regional Law Reporting. *International Journal of Law Libraries*, 7(1), 1–22. Online: <https://doi.org/10.1017/S0340045X00000010>
- NOONAN, Robert (2017): Stare Decisis, Overruling, and Judicial Law-Making: The Paradox of the 'Jc' Case. *Irish Jurist*, 57(1), 119–143. Online: www.jstor.org/stable/26448102
- OSZTOVITS András (2020): Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? *Magyar Jog*, 67(2), 72–80. Online: https://orac.hu/Osztoivits_Andras_Torvenymodositas_a_birosagi_joggyakorlat_egysegesítése_erdekeben_jo_iranyba_tett_rossz_lepes
- Oxford Academic [é. n.]: Reports of Patent, Design and Trade Mark Cases. Online: <https://academic.oup.com/rpc>
- POKOL Béla (2000): A bírói precedensjog. *Magyar Jog*, 47(4), 201–209. Online: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1062877>
- POLLOCK, Frederick (1903): English Law Reporting. *Law Quarterly Review*, 19(4), 451–460.
- Precedens. In *Bárczi* Géza – Országh, László szerk. (1962): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó. Online: <https://bit.ly/3DuqXsl>
- SANDERS, A. J. G. M. (1985): Law Reporting in Swaziland. *Journal of African Law*, 29(1), 94–102. Online: <https://doi.org/10.1017/S0021855300005659>
- SIMPSON, J. A. – WEINER, E. S. (1989): *The Oxford English Dictionary*. Second Edition. Volume II. Oxford: Clarendon Press.
- SINCLAIR, Michael (2007): Precedent, Super-Precedent. *George Mason Law Review*, 14(2), 363–412.
- SKINNER, Catherine (2009): Codification and the Common Law. *European Journal of Law Reform*, 11(2), 225–258.
- SRIRAM, K. (2002): Law Reporting: Past, Practice and Developments. *Student Bar Review*, 14(1), 76–91. Online: www.jstor.org/stable/44306631
- Sweet & Maxwell: Home: Criminal Law: Criminal Appeal Reports. Online: www.sweetandmaxwell.co.uk/Product/Criminal-Law/Criminal-Appeal-Reports/Journal/30791423
- TETTEH, E. Kofi (1971): Law Reporting in Anglophone Africa. *International and Comparative Law Quarterly*, 20(1), 87–98. Online: <https://doi.org/10.1093/iclqaj/20.1.87>
- TIERSMA, Peter M. (2007): The Textualization of Precedent. *Notre Dame Law Review*, 82(3), 1187–1278. Online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=680901
- TRÓCSÁNYI László (2006): 1. Az összehasonlító alkotmányjog alapkérdései és korunk jogrendszerei. In TÓTH Judit – LEGÉNY Krisztián (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjog*. Budapest: Complex, 23–53.

- University of Oxford Faculty of Law: Current Students: Legal Research and Mooting Skills Programme: Overview – Legal Research Materials: Law Reports. Online: www.law.ox.ac.uk/legal-research-and-mooting-skills-programme/law-reports
- VALCKE, Catherine (2006): Comparative History and the Internal View of French, German, and English Private Law. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 19(1), 133–160. Online: <https://doi.org/10.1017/S0841820900005622>
- VARGA Zs. András (2020): Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. *Magyar Jog*, 67(2), 81–87. Online: https://orac.hu/Varga_Zs_Andras_Tiz_gondolat_a_jogegysegről_es_a_precedens_hatasról
- VÖLCSEY Balázs (2020): A korlátozott precedensrendszer és a polgári perjog kapcsolata. *Magyar Jog*, 67(3), 125–135. Online: https://orac.hu/ViragCsaba_VolcseyBalazs_A_korlatozott_precedensrendszer_es_a_polgari_perjog_kapcsolata
- WEISS, Gunther A. (2000): The Enchantment of Codification in the Common-Law World. *Yale Journal of International Law*, 25(2), 435–532. Online: <http://hdl.handle.net/20.500.13051/6417>
- WURZER, Greg (2017): The Legal Headnote and the History of Law Reporting. *Canadian Law Library Review*, 42(1), 10–17.
- ZÓDI Zsolt (2021): Precedens. In JAKAB András et al. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Jogbölcelet rovat, rovatszerkesztő: SZABÓ Miklós – JAKAB András.) [2]–[8] bekezdés. Online: <https://ijoten.hu/szocikk/precedens>
- ZWEIGERT, Konrad – KÖTZ, Hein (1977): *An Introduction to Comparative Law Volume I. The Framework*. Ford. Tony Weir. Amsterdam – New York – Oxford: North-Holland.
- ZWEIGERT, Konrad – KÖTZ, Hein (2003): A common law elterjedése a világon (részelek). In BADÓ Attila – LOSS Sándor (szerk.): *Betekintés a jogrendszerek világába*. Budapest: Nyitott Könyv, 110–130.